

MODERN
TÜRKİYE'DE
SİYASÎ
DÜŞÜNCE
CİLT 6

İslâmcılık

İletişim Yayınları 1012 • Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 6
ISBN 975-05-0253-1 (Ciltsiz) • ISBN 975-470-909-2 (Ciltsiz Tk. No)
ISBN 975-05-0254-X (Ciltli) • ISBN 975-05-0003-2 (Ciltli Tk. No)
© 2004 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2004, İstanbul

SAYFA ve KAPAK TASARIMI Suat Aysu
UYGULAMA Hüsni Abbas
KAPAK FILMİ 4 Nokta Grafik
DÜZELTİ Serap Yeğen
DİZİN Atilla Bayındır
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cagaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Tarihî ve Hukukî Yönüyle Medine Sözleşmesi/Vesikası

AHMET YAMAN

Medine'ye hicretini takip eden günlerde Hz. Muhammed'in önderliğinde hazırlanan ve kendisini Kitap-Sayfa olarak tanıtan sözleşme, birçok açıdan tarihî önceliği olan bir metindir. Hukuk tarihinin tespit ettiği ilk yazılı anayasa olması niteliği yanında idari, sosyolojik, ekonomik, kültürel vs. yönlerden de hayli dikkat çekicidir.

İslâm Peygamberi Medine'de kozmopolit bir yapıyla karşılaşmıştı. Müslümanlığı kabul edenler ile birlikte, Buhtünasr'ın Kudüs'ü işgâli sebebiyle vaktiyle oradan göçüp gelen Yahudiler, Yemen kökenli yerleşik Arap kabileler, Bedevî pagan Araplar, sayıları az da olsa Hristiyanlar, Medine şehrinin belli başlı unsurlarını oluştuyordu. Hicret'in hemen ertesinde yapılan ilk nüfus sayımının sonuçlarına göre Müslümanlar 1500, Yahudiler 4000, pagan Araplar 6000, Hristiyanlar 50 kişi civarındaydı. Peygamberin manevî şahsiyeti, önde gelen kabile liderlerinin İslâmiyet'i kabul etmesi, hukuki yansımaları da olan kardeşlik bağının varlığı ve taşrada Müslümanlığı kabul edenlerin Medine merkezine hicret etmekle yükümlü tutulmaları Müslümanları, nüfuslarına oranlanmayacak ölçüde etkin ve kuvvetli hale getirmişti.

İşte bu çok kimlikli sosyal yapı içinde Hz. Muhammed, önce bir kısım Medinelî yerli Müslüman (Ensar) ile Mekke'den hicret edip gelen Müslümanlar (Muhacirûn) arasında kurduğu akdî-hukukî kardeşlik (muahat) bağı ile Müslümanların tek bir toplum olduğu mesajını verdi. Hicret'in ilk yılında (m. 622), Ensar ve Muhacirûn temsilcilerinin katılımıyla ilişkilerin temelini, sevgi, dostluk, yardımlaşma ve hoşgörü gibi soyut kavramlardan

bir adım öteye taşıyarak, bireylerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını ortaya koyan yazılı bir metin çerçevesinde belirledi.

Böylece Müslümanlar arasındaki toplumsal yapı ve ilişkiler hukuki bir zemine oturtulduktan sonra, Medine'nin ikinci önemli toplumsal grubunu oluşturan Yahudilerle, ardından da putperestlerle ilgili düzenlemeler gündeme gelmişti. Klasik İslâm tarihi kaynakları, 2/624 yılındaki Bedir Savaşı'ndan önce Yahudilerin Hz. Muhammed'in düşmanlarına yardım etmeyecekleri, Medine'ye olası saldırılarda şehri beraberce savunacakları ve anlaşmaya dahil olan gruplara karşı hasmane bir tavır takınmayacaklarına dair maddeleri onayladıklarını bildirmektedirler. Çağdaş araştırmacılarından Muhammad Hamidullah, Medine'de önemli bir güce sahip olan Yahudilerin bağımsızlığı niçin kendiliklerinden bırakıp "Allah'ın elçisi Muhammed'in" hükümdarlığını kabulendikleri sorusuna cevap ararken, onlarla ilgili sözleşmenin Bedir zaferinden ve Yahudilerce önemli bir kişi olan Eşref oğlu Ka'b'ın 3/624 yılında öldürülmesinden sonra akdedildiği sonucuna varmaktadır.

Yazılış tarihi ile ilgili ihtilaflar bir tarafa, belgenin iki ayrı bölüm olarak tasarlandığı ve hazırlandığı kuvvetle muhtemeldir. Peygamber kimliğiyle önce Müslümanları örgütlendiren ve onlar arasında sosyal sözleşmeyi hayata geçiren Hz. Muhammed, daha sonra toplumun diğer kesimlerini de bu sözleşmeye dahil ederek yeni bir şehir devleti yapılanmasını ortaya koymuştur.

Tarihçilerin birleştirerek bir bütün halinde naklettikleri *Medine Belgesi* ya da aktüel ismiyle *Medine Vesikaşı*'nın bazı

önemli maddeleri şöyledir:

1. Bu Kitap, Peygamber Muhammed ile Kureyşli ve Yesribli müminler ve Müslümanlar ve bunlara tâbi olanlarla onlara sonradan katılmış kimseler ve onlarla beraber cihad edenler arasındadır.

2. İşte bunlar diğer insanlardan ayrı tek bir ümmettirler.

12. Müminler, kendi aralarında ağır malî yükümlülükler altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacaklar; esirlikten kurtarılmaya bedelini veya kan diyeti gibi borçları iyi ve makul esaslara göre vereceklerdir.

12b. Hiçbir mümin, diğer bir müminin mevlası (anlaşmaya bağlı hukukî kardeşlik ilişkisi olan yakını) ile onun aleyhine olabilecek bir anlaşma yapamaz.

13. Takvâ sahibi müminler, kendi aralarından çıkacak saldırgan, haksızlık yapmak isteyen, müminler arasında günah, düşmanlık ve bozgunculuk peşinde koşan kimselere karşı duracaklar; hatta bu kimse onlardan birinin çocuğu bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

14. Hiçbir mümin bir kâfir/inkârcı için bir mümini öldüremez ve bir mümin aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

15. Allah'ın himaye ve teminatı tektir; müminlerin en düşük seviyede olanlarından birisinin bile verdiği eman/himaye garantisi onların hepsini bağlar. Çünkü müminler, diğer insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası konumundadırlar.

16. Yahudilerden bize tâbi olanlara, haksızlık yapılmaksızın ve aleyhlerindekilere de destek olmaksızın yardım edilecek ve iyi muamelede bulunulacaktır.

17. Müminlerin barış akdi bir tektir. Allah yolunda girişilen bir savaşta hiçbir mümin diğer müminleri bırakıp da barış anlaşması akdedemez; barış anlaşması müminlerin hepsini kuşatacak tarzda ve adil bir biçimde olabilir.

20. Takva sahibi müminler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

20b. Hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himaye altına alamaz ve hiçbir

mümine bu hususta engel olamaz.

22. Bu belgenin içeriğini kabul edip Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir mümin, herhangi bir katile yardım ve yataklık edemez. Ona yardım eden veya sığınacak yer gösteren kişi, Kıyamet Günü Allah'ın lanet ve gazabına uğrayacak; kendisinden ne bir bedel ne de bir hayır kabul edilecektir.

23. Üzerinde anlaşmazlığa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.

25. Avf Yahudileri müminlerle beraber bir ümmet oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir. Bu hükme, haksızlık yapmadıkça ve suç işlemedikçe gerek mevlaları gerek bizzat kendileri dahildirler. Haksızlık yapıp suç işleyen, ancak kendisine ve ailesine zarar verir.

35. Yahudilere sığınmış olanlar, bizzat Yahudiler gibi değerlendirilecektir.

37. Yahudilerin masrafları kendi üzerlerine, müminlerin masrafları da kendi üzerlerinedir. Bu belgede imzası olanlar, kendilerine savaş açanlara karşı yardımlaşacaklardır; kendi aralarında samimiyet, hayırseverlik ve iyi davranış olacaktır. Hiçbir kimse, müttefikine karşı bir suç işleyemez; haksızlığa uğrayan da yardımsız bırakılmaz.

42. Bu anlaşmanın tarafları arasında çıkabilecek olaylar veya büyümesinden endişe edilen çekişmelerde karar mercii, Allah ve O'nun elçisi Muhammed olacaktır. Allah, bu belgeye saygı gösteren ve onu samimiyetle uygulayanlarla beraberdir.

45. Yahudiler, barış anlaşması yapmaya çağırıldıklarında kabul edip uyacaklar; şayet Yahudiler müminlere aynı yönde bir teklifte bulunurlarsa onlar da aynı haklara sahip olacaklardır. Dini içerikli savaşlar bu hükmün dışındadır.

45b. Her bir grup, kendilerine ait bölgeden doğrudan sorumludur.

46. Bu belgeye taraf olanlar hakkında uygulanan hükümler aynı şekilde Evs Yahudileri ve onların mevlaları için de ge-

çerlidir. Kurallara riayet edilecek ve bunlara aykırı davranışlarda bulunulmayacaktır. Haksızlık yapanlar sadece kendilerine zarar vermiş olurlar. Allah, bu belgeye saygı gösteren ve onu samimiyetle uygulayanlarla beraberdir.

47. Bu belge, haksızlık yapanı veya suç işleyeni korumaz. Medine’de kalan da bir savaş dolayısıyla çıkan da emniyet içindedir. Fakat haksızlık yapan ve suç işleyenler bu hükmün dışındadırlar. Allah’ın ve O’nun elçisi Muhammed’in himayesi, bu belgeyi tam bir sadakat ve samimiyetle uygulayan kimseler üzerinde olacaktır.

Görüleceği üzere kurucu Medine Vesikası, din olduğu kadar aynı zamanda siyasi bir topluluk da meydana getiriyordu. Yine anlaşılacağı üzere diğer toplumlar da yerleşik bir inanç olarak rastlanılan ırk, renk, dil ve doğum yeri birliği gibi insanın irade ve seçimi dışında kalan tesadüfî olgular yerine, vatandaşlık anlayışında temel belirleyici olarak, dünya ve hayat anlayışı, sosyal sözleşme, kişinin hür irade ve rızasına dayanarak yaptığı seçim esas kabul edilmiştir.

Vesika’nın 2. ve 25. maddesinde diktatimizi çeken “*ümme*” kavramı, siyasi organizasyonun beşerî unsurunu ifade etmektedir. Bu kavram, *imam* kökünden türetilmiş çoğul bir isimdir. Dini-siyasi bir terim olarak bakıldığında, bir amaç uğrunda imamın etrafında toplanmış insanların oluşturduğu birlik anlamına gelmektedir. Bu bilgi açısından bakılırsa Medine Vesikası, 25. maddesiyle Yahudileri de “*İmam*” olan Hz. Muhammed’in etrafında ve belli bir amaç doğrultusunda bir araya geldikleri için devletin insan unsuru içinde saymıştır.

Vesika, kendi muhtevası içinde egemenlik sorununu da çözümlemektedir. Daha ilk maddesinde Hz. Muhammed’in peygamberliği tasrih edilmekte ve liderliği vurgulanmaktadır: Vesika’nın 14., 16. ve 20. maddeleri de bu ilk cümleinin uzantıları biçiminde, kurucu unsur olan

müminlerin devletin asıl sahipleri olduğunu göstermektedir. Hal böyleyken “Vesika bütün sosyal bloklar açısından hâkimiyet değil, katılım temelinde bir toplumsal projeyi öngörür” yorumu temelsiz kalmaktadır.

23. madde ise hukukî ve siyasi otoriteyi göstermesi açısından çok daha önemlidir. Keza 42. madde de bunu teyit etmektedir. Konu bu kadar berrakken Vesika’ya göre Hz. Peygamber’in hâkim değil bir hakem konumunda olduğunu; 23. maddenin ise Peygamberi sadece Müslüman sosyal blok üzerinde mutlak hâkim kıldığını söylemek, açık bir yanılgıdır. Medine Sahifesi/Vesikası’nın, toplumu oluşturan bütün inanç gruplarının yönetiminde pay sahibi olması gibi bir içerik taşımadığı anlaşılmaktadır. Din-vicdan hürriyeti ve insanî esaslarda sosyal dayanışma, tabiatıyla ayrı bir konudur ve bu bizzat Vesika’nın kendisi tarafından tanınmıştır.

Halk temsilcilerinin bir araya gelerek yazıya geçirdikleri ve aynı zamanda insanlık tarihinin bilinen ilk yazılı anayasası hüviyetini taşıyan bu metinle, sürekli çekişme ve savaş içinde olan halk unsurları, barış ve huzur içinde hukukî-siyasi bir birliktelik sağlamış oluyordular. Bu gelişme Hz. Muhammed’in o zamana kadar alışlagelmiş olan din temsilcisi ve tebliğcisi niteliğinden öte, çeşitli ırk, din ve kabilelerden oluşmuş bir şehir topluluğuna, önceden hiç görülmemiş özgün bir sosyal yapıya yani ümmete başkan olma sıfatını da kendisine temin etmiştir.

Tarafların saygı göstermesi ölçüsünde yürürlükte kalan sözleşme, Yahudi kabilelerinin haince tutumları yüzünden zedelenmiştir. Bu cümleden olarak 2/623 yılında Kaynuka Yahudileri ve 4/625 yılında Nadr Yahudilerinin ihanetleri, vesikanın uygulama alanını daraltmıştır. Nihayet 5/626 yılında Kurayza Yahudilerinin Medine’yi kuşatan Mekkeli putperestlerle işbirliği yapmaları sebebiyle yürürlükten kalkmıştır.